

*From "Patriot" to "Country Traitor". The Espionage Accusation Brought to
Monk Árkád Pásztor.*

Part I: The Reports of Detective Ede Sperling/

*De la „patriot” la „trădător de țară”. Acuzația de spionaj adusă
călugărului Árkád Pásztor.*

Partea I: Rapoartele detectivului Ede Sperling

Ciprian-Emanuel Honca*

Abstract: This study is an attempt for clarifying a less known episode in the life of the Brazilian Monk Árkád Pásztor, i.e. the motives and circumstances under which he became a suspect of country treason during the First World War. Thus, in this article we present a first part of a long events series of the trial whose documents have been kept in Budapest, at the National Archives of Hungary.

Key words: Árkád Pásztor, Greek Catholics, country treason, First World War, Oaş Country.

Rezumat: Prin studiul de față se dorește clarificarea unui episod mai puțin cunoscut din viața călugărului bazilian Árkád Pásztor, respectiv motivele și circumstanțele în care a ajuns să fie suspectat de trădare de țară în Primul Război Mondial. Astfel, în acest articol prezentăm o primă parte din lungul șir de evenimente ale procesului, păstrat până astăzi la Budapesta, în Arhivele Naționale ale Ungariei.

Cuvinte cheie: Árkád Pásztor, greco-catolici, trădare de țară, Primul Război Mondial, Țara Oaşului.

* PhD candidate, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, România; Curator of Satu Mare County Museum, Satu Mare, România; e-mail: cipry_honca2000@yahoo.com.

Árkád Pásztory a fost un călugăr greco-catolic din Ordinul Sfântul Vasile cel Mare¹, o personalitate marcantă a timpului său, atipică, a cărui viață nu a fost lipsită de controverse.

S-a născut la 17 octombrie 1844² în Lunca la Tisa, comitatul Maramureș, și a fost sfințit ca monah în 1870³. A slujit ca vicar în mănăstirea Máriapócs⁴, după care a îndeplinit funcția de egumen în mănăstirile Kis-Berezna⁵ și Bixad⁶. Fire carismatică, a reușit să își creeze un renume de prezicător, de mesager al Divinității, ceea ce a făcut ca mii de oameni să-l caute anual, cu speranța că vor găsi rezolvarea problemelor lor în sfaturile primite de la el⁷. Acest tip de adorație, rezultat al recunoașterii abilităților supranaturale ale călugărului, a avut certe avantaje financiare. Ne gândim la donațiile pe care credincioșii le lăsau, aproape mereu benevol, ca recunoștință pentru sfaturi și remedii. Acest aspect a fost adeseori scos în evidență, într-o lumină negativă, de către cei care îi contestau statutul⁸. În vremea în care se afla la Bixad, a intrat în conflict cu superiorii ordinului al cărui membru era, tocmai din pricina acestor avantaje financiare, conflict în urma căruia, în 1900, a fost retras din funcție⁹, iar în 1902 a fost exclus din ordin¹⁰. Între timp, plecat

¹ Certificatul de sfințire se află în original în Arhiva Episcopiei greco-catolice de Hajdudorogh.

² Görög Katolikus Püspöki Levéltár (în continuare GKPL) I-1-a. 930/1916, apud Csaba Endrédi, *Nehézségek és konfliktusok a Hajdúdorogi Egyházmegye alapításának időszakában*, Értekezés a doktori fokozat érdekében a Történelemtudományok tudományágban, Készült a debreceni Történelem és Néprajz Doktori Iskolája Történelem programja keretében és a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg, 2015, 101.

³ GKPL I-1-a. 930/1916.

⁴ *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Diocensis Munkácsiensis*, (Unghvári: Typis Caroli Jager, 1878), 370.

⁵ *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Diocensis Munkácsiensis*, (Unghvári: Typis Josephi sen. Fésüs, 1888), 176.

⁶ *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Diocensis Munkácsiensis*, (Unghvári: Typis Typographiae Bartolomaei Jager, 1896), 198.

⁷ Endrédi Csaba, *Nehézségek és konfliktusok*, 105.

⁸ Vezi Imre Csécsey, "Ukrajnától – Máramarosig", *Nyugat*, nr. 3, 1914.

⁹ "Nagy választógyűlés Mária-Pócson!", *Religio*, nr. 38, 10 nov. 1900, 330.

¹⁰ GKPL I-1-a. 3703/1913, apud Csaba Endrédi, *Nehézségek és konfliktusok*, 108.

din mănăstire, s-a mutat pe o moșie achiziționată în hotarul localităților Tur și Boinești (Țara Oașului, comitatul Sătmarului), unde, alături de o parte dintre credincioșii săi, a pus bazele unei comunități religioase. A dus o viață controversată, a fost aproape mereu în atenția opiniei publice, prin multele procese avute, prin conflictul cu fostul său ordin¹¹, prin donarea întregii averi nou înființatei episcopii greco-catolice maghiare de Hajdudorogh¹² și prin procesul de trădare de neam.

Viața acestui om, la prima vedere, pare să fie foarte cunoscută datorită renumelui de care încă se mai bucură în memoria colectivă a poporului și a numeroaselor articole de presă scrise despre el. Însă, la o analiză mai atentă, se poate sesiza tocmai contrariul. Ceea ce se dorește prin acest studiu este clarificarea unui episod din viața tumultuoasă a călugărului, episod despre care, până acum, s-au știut foarte puține lucruri. Ne referim aici la acuzația de trădare de neam, ca spion al rușilor, și la procesul în urma căruia Pásztory a fost internat la Nyíregyháza, unde a și murit la 22 februarie 1916, fără ca ancheta să se fi încheiat. Dorim ca prin valorificarea unor documente de arhivă inedite să conturăm împrejurările care au făcut posibil ca acest caz să ia amploarea pe care a luat-o și, totodată, să prezentăm prima parte din lungul șir de evenimente din care se compune această poveste.

Se pare că un rol crucial în răspândirea ideii că Pásztory ar fi fost spion, l-a avut un anume János Timina, nepot vitreg al călugărului. Acesta a fost fiul lui János Timina și al Karolinei Lanner¹³. După moartea soțului, văduva s-a recăsătorit cu Péter Pásztory, fratele mai mare al lui Árkád Pásztory¹⁴. În mai multe documente, acest personaj este caracterizat ca având probleme cu alcoolul și cu jocurile de noroc, ca fiind o fire violentă cu familia

¹¹ *Esztergom*, nr. 19, 9 máj. 1915, 5.

¹² *Szamos*, nr. 355, 28 dec. 1915, 2.

¹³ *Magyar Nemzeti Levéltár. Belügyministerium* (în continuare MNL.BM.), K.149-1915-3-746, f. 65.

¹⁴ *Ibid.*

și nedispus la muncă. De meserie a fost mecanic, însă, în 1909, în urma unui accident suferit la mâna stângă, a devenit inapt de muncă, singura sursă de venit devenind indemnizația de invalid. În 1914, în contextul războiului, a fost declarat soldat în rezervă din cauza handicapului avut și a faptului că era cap de familie. Argumentând că din indemnizație trăia foarte greu, Timina s-a prezentat în fața Conducerii Sectorului III de Honvezi. A cerut înrolarea voluntară, fiind dispus să presteze orice fel de servicii. S-a oferit să devină spion maghiar, pentru că vorbea rusa, maghiara și, în limite decente, româna, ceea ce îl făcea potrivit pentru acea slujbă¹⁵.

Pe data de 18 august 1914, avea să declare în fața procurorului Tribunalului Militar din Kosice că deține informații compromițătoare despre călugărul Árkád Pásztor și despre canonicul de Gherla Petru Fabian¹⁶. Ancheta deschisă în urma acestor acuzații a fost înregistrată cu numărul Ū108/1914¹⁷. Timina susținea că, la câteva zile după înregimentare, s-a aflat pe una dintre moșiile călugărului, unde s-a întâlnit cu un păstor mai în vârstă, cu care a intrat în vorbă. Soldatul informa că păstorul cu pricina i-ar fi mărturisit că e necaz mare, deoarece arde pământul sub picioarele ungușorilor. Auzise aceasta de la preot¹⁸. Timina a adăugat că, după ce l-a privit mai atent pe partenerul său de discuții, a observat că sub hainele țărănești se ascundea un chip de om inteligent, bărbierit și aranjat¹⁹. Așadar, prin declarația obținută, mecanicul devenit spion a vrut să transmită că Pásztor deține unele informații în legătură cu desfășurarea războiului. Mai mult, susținea că, din poveștile auzite de la tatăl său vitreg, cei doi frați Pásztor ar avea o

¹⁵ Ibid., f. 159.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Timina susținea că, înainte de a intra în vorbă cu păstorul, acesta tocmai se despărțise de un om îmbrăcat în haine preoțești, pe care ulterior l-a asociat cu Pásztor János, secretarul și, în același timp, nepotul lui Pásztor.

¹⁹ MNL.BM., K.149-1915-3-746, f. 159.

rudă, Ortynszky²⁰, care era episcop rus și, totodată, că fostul călugăr basilitan ar avea multe relații în Rusia. Sugera ca, pentru mai multe detalii, să fie interogată mama sa, care locuiește în Vama, comitatul Sătmar²¹.

În ceea ce privește situația canonicului de Gherla, Timina declară că în timpul verii a urcat până la Băile Puturoasa, cu scopul de a aduce de acolo argilă, moment în care a surprins o discuție între mai mulți preoți. Unul dintre ei, bine proporționat, a declarat că și Ardealul s-ar alătura României în război, numai că guvernul (maghiar) a fost mai inteligent, evacuându-i pe liderii de opinie de acolo și lăsându-i doar pe cei cu care nu se poate face nimic. Timina s-a interesat printre meseni de identitatea vorbitorului și a aflat că este canonicul Petru Fabian²².

Suspiciunea

Relația dintre statul maghiar și grupurile etnice conlocuitoare pe teritoriile administrate de el a fost una delicată încă dinaintea declanșării războiului. Secolul XIX a fost veacul renașterilor naționale, al disputelor etnico-religioase, al luptei acestor minorități pentru crearea/perpetuarea unei limbi literare proprii, toate în opoziție cu aspirațiile asimilaționiste ale guvernului. Ungaria intrase în război într-un moment de divergență deschisă între guvern și minoritățile ei. De un tratament special au avut parte rutenii sau rusinii, etnie de sorginte slavă, locuitori ai comitatelor din nord-est (Ugocea, Maramureș, Bereg, Ung, Sătmar ș.a.) printre care, încă dinainte de război, s-a înrădăcinat aspirația de asociere mai degrabă cu țarul și cu statul rus decât cu guvernul maghiar. Printre inițiativele lor încadrabile curentului respectiv se numărau trecerile la ortodoxie, lupta pentru păstrarea alfabetului chirilic și a calendarului gregorian. Prin urmare, în momentul declanșării

²⁰ Este vorba de Soter Ortynszky, de origine galițiană și nu rusă, primul episcop al Episcopiei greco-catolice rutene din Statele Unite ale Americii.

²¹ MNL.BM., K.149-1915-3-746, f. 159.

²² Ibid.

războiului, acest grup era privit cu suspiciune, mai ales datorită poziției sale strategice, la granița cu Rusia. Preoțimea și elitele rutene, precum și instituțiile lor au fost minuțios supravegheate, la cel mai mic semn de posibilă trădare luându-se măsuri exemplare. Un exemplu elocvent în acest sens găsim în scrisoarea superiorului călugărilor basilieni, Homa Joachim, trimisă prim-ministrului Tisza István în 24 noiembrie 1914. Din scrisoare aflăm că: *Pe 10 septembrie au apărut 3 judecători militari la mănăstirea Csernekhegy din Muncaci și au făcut cercetări de domiciliu. S-au uitat printre documentele mele, au cotrobăit prin toată biserica, toate locurile din mănăstire, în special beciurile și podurile, până și anexele dimprejur. Au lăsat impresia că veniseră să descopere un întreg arsenal aici. Când am întrebat cărui fapt se datorează această anchetă înjositoare, aceștia au răspuns că, din cauza războiului, această procedură este generală. Au scris un proces verbal că nu au găsit nimic suspect și că limba în care vorbim este maghiara. Acest proces verbal, am crezut noi, va oferi puțină siguranță și am privit întreaga acțiune ca pe un vis urât. Însă această acuzație supărătoare nici acum nu a încetat asupra noastră, a călugărilor, căci pe 20 noiembrie, prin actul cu numărul 362, Atanáz Maxim, directorul internatului din Ungvár, a raportat că din cauza acuzațiilor continue, se vede nevoit să părăsească internatul. Autoritățile caută spioni și trădători printre noi, au urmărit dacă se transmit semnale luminoase de pe terasele clădirilor noastre, după care chiar au închis cu pecete intrările pe terase, se interesează pe unde umblă călugării și ce face directorul imobilelor, cu toate că imobilul l-am cedat Crucii Roșii, pentru a fi transformat în spital, și le-am dat câte paturi am avut, iar pe călugării de acolo am fost nevoit să-i transfer la mănăstirea Máriapócs. A rămas doar directorul și nici măcar el nu are liniște și, din cauza acuzațiilor înjositoare, a fost nevoit să se mute de acolo*²³. Această situație a fost una generală pe teritoriul locuit de ruteni, începând din Galiția, până în Rutenia Subcarpatică. Sute de preoți și de membri ai categoriilor elitare, ba chiar și simpli țărani au fost

²³ Magyar Nemzeti Levéltár. Miniszterelnök (în continuare MNL.ME), K.26.1914-XLI-1591 (9027).

arestați sau internați sub prezumția trădării de țară, iar mulți dintre ei au ajuns să fie acuzați pe nedrept. Árkád Pásztor, pe lângă faptul că era de origine ruteană, avea la Tur o comunitate formată în mare parte tot din ruteni. În plus, exercita o mare influență printre sutele de țărani ruteni care îl idolatrizau și care veneau anual în pelerinaje la el. De această situație au profitat unele personalități din comitat care de mult timp se dușmăneau cu călugărul, în mare parte din motive financiare și politice.

Unul dintre aceștia a fost Péter Péchy primpretorul plasei Oaş²⁴. Referindu-se la relația cu el, Pásztor afirmă într-o scrisoare că, inițial, erau prieteni. Pretorul i-a fost în mai multe rânduri oaspete, ba mai mult, în multe cuvântări publice, i-a lăudat meritele patriotice²⁵. Situația dintre cei doi s-a înrăutățit din cauza banilor. Pretorul avea interese în construirea căii ferate Halmeu-Bixad, motiv pentru care i-a solicitat călugărului o contribuție de 74.000 de coroane²⁶. Cu altă ocazie, i-a cerut să cumpere acțiuni de 100.000 de coroane la mina de cărbune al cărei proprietar era²⁷. Pásztor declară însă că niciodată nu s-a implicat în astfel de afaceri, refuzându-l. Încetul cu încetul, situația dintre cei doi s-a răcit. Ce s-a întâmplat mai exact între ei și cum a evoluat această distanțare nu știm. Știm doar că pretorul a început o campanie de denigrare a călugărului. A ajuns să-l acuze de trădare de neam și a insinuat că averea călugărului provine din surse externe, de la ruși²⁸. Un moment tensionat important s-a consumat atunci când pretorul a respins cererea de prelungire a permisului de port-armă ce-i fusese adresată de locuitorii de pe moșia călugărului. Documentația acestui caz ne stă la dispoziție, așa încât putem urmări desfășurarea lui. La 26 februarie 1914, din Toagul lui Pásztor, se trimite o cerere Oficiului de Impozite, prin care

²⁴ Ibid., f. 215.

²⁵ MNL.BM. K.149-1915-3-746, f. 145.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

György Hanusy (gazda moșiei), respectiv muncitorii Gábor Katona, József Szilágyi, János Medve, József Salamon, Mihály Márkus Popán și Ferencz Tyukodi cer prelungirea permisului de port-armă²⁹. Pe 16 martie 1915, primpretorul Péchy, prin decizia 747/914, aprobă prelungirea permisului doar gazdei Hanusy³⁰. Prin decizia 748/914, respinge cererea celorlalți muncitori, motivând că, în „procesul schismatic” din Maramureș, Pásztorly a apărut ca un propagandist al mișcării panslaviste. În consecință, autoritățile trebuiau să acționeze cu prudență înainte de a permite înarmarea unui astfel de grup³¹. Pásztorly contestă decizia la Comisia de Impozite, la data de 9 aprilie 1914³². Reclamantul a avut câștig de cauză. În ședința Adunării administrative comitatense, din data de 8 mai 1914, prin decizia 38172/914, se admite contestația, argumentându-se că acuzațiile aduse în „procesul schismatic” nu fuseseră dovedite și că nu exista o decizie judecătorească împotriva călugărului în acest caz. Sunt subliniate, totodată, meritele naționaliste ale lui Pásztorly, care și-a donat întreaga avere Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorogh³³.

Călugărul avea să mărturisească faptul că atunci când a conștientizat că din această neînțelegere cu prim-pretorul risca să rămână cu moșia nepăzită, s-a pierdut cu firea și a făcut publice motivele care au stat la baza tensiunii dintre ei, îndeosebi refuzul de a contribui cu bani în afacerile pretorului³⁴. Toate acestea au ajuns la știrea vicecomitelui. În fața înaltului funcționar, Péchy a recunoscut acuzațiile referitoare la bani. A scos însă în evidență că demersurile sale au fost săvârșite din dorința de a contribui la creșterea economică a țării. Declară, pe de altă parte, că măsurile luate

²⁹ Ibid., f.7.

³⁰ Ibid., f. 8.

³¹ Ibid., f. 9.

³² Ibid., f. 6.

³³ Ibid., f. 15.

³⁴ Ibid., f. 145.

împotriva călugărului nu au legătură cu această chestiune. Explicația rezidă în suspiciunea că puteau fi comise fărădelegi, precum trădarea și chiar omuciderea³⁵. Această afirmație a pretorului a generat în scurt timp un proces între cei doi.

Trebuie să reținem că tensiuni între ei semnalează și presa din epocă. Dintr-un articol din ziarul *Szamos* aflăm că prim-pretorul, pe data de 27 noiembrie 1914, se afla în Boinești pentru redeschiderea unui drum. Când inginerul Sándor Fogorassy l-a atenționat că intraseră pe domeniul călugărului, pretorul a afirmat că în cazul acesta trebuie să plece numai decît, ca nu cumva acel șarlatan să îi dea în judecată. Péchy nu a fost însă chemat în instanță atunci pentru că trecuse fără autorizație pe moșia lui Pásztor, ci pentru defăimare, fiind amendat cu 200 de coroane, la care s-au adăugat cheltuielile de judecată³⁶. Și în registrul de activități al lui István Fejes, avocatul lui Pásztor găsim consemnări în legătură cu plângeri împotriva prim-pretorului³⁷. Conform acelei evidențe, s-au făcut astfel de demersuri pe 8 mai 1914, 2 iulie 1914 și 4 februarie 1915³⁸, adică trei procese diferite în mai puțin de un an.

Cât privește procesul de față, din documentația existentă reiese că ancheta a fost efectuată inițial de Procuratura din Satu Mare. Din păcate, rezultatele ei nu ne stau la dispoziție. Știm doar că prim-pretorul Péchy a făcut presiuni ca procesul să fie mutat de la Satu Mare la Orașu Nou și ca Szabolcs Kállay, judecătorul local, să ducă mai departe cercetarea. Trimite în acest sens o telegramă cabinetului ministrului de interne, în 18 septembrie 1914, prin care solicită intervenția ministrului în favoarea Preturii³⁹. Péchy îi comunică ministrului că Pásztor a fost și anul trecut implicat într-un proces,

³⁵ Ibid.

³⁶ *Szamos*, nr. 211, 4 aug. 1915, 5.

³⁷ GKPL-I-1-a-1919-906.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid., f. 4.

acela al rutenilor „schismatici”, și că deține informații, venite din surse sigure, conform cărora autoritățile au mușamalizat cazul⁴⁰. Cu aceeași cerere se adresează și comitelui Csaba Adorján, prin scrisoarea prezidențială 54/1914, după care se adresează direct și Procuraturii⁴¹.

Acțiunea îndrăzneată a pretorului nu a fost bine primită în cercurile superioare oficiului său. Primul care i-a răspuns a fost comitele. La 20 septembrie, prin scrisoarea prezidențială 401/1914, acesta îl ceartă pentru că sărise trepte ierarhice și ocolise instituțiile intermediare atunci când s-a adresat direct ministrului. Apoi, pentru că acuzase instituțiile polițienești și judecătorești de abuz în serviciu, îl atenționează că își riscă propria libertate⁴². În ceea ce privește solicitarea pretorului, comitele nu a dorit să-i dea curs, argumentând că are deplină încredere în organele care se ocupă de caz⁴³. În 23 septembrie sosește și răspunsul de la Budapesta, prin care se aduce la cunoștință că nu se poate onora cererea lui Péchy, deoarece nu intră în atribuțiile ministerului de interne astfel de reglementări⁴⁴. Se solicită ca, în viitor, pretorul să nu se mai adreseze direct ministerului, ci să o facă prin intermediul vicecomitelui⁴⁵.

Se pare că prim-pretorul corespunde și cu reprezentanții Tribunalului Militar. Această instituție, după ce Procuratura a închis cazul, din lipsă de dovezi, ia decizia de a muta dosarul la Pretură. Îl înștiințează pe Péchy în legătură cu toate acestea prin scrisoarea 157/914⁴⁶. Documentele vor fi trimise de la Satu Mare la Orașu Nou. În 29 septembrie, judecătorul Szabolcs Kállay îl anunță pe procurorul militar că le-a primit⁴⁷. Atrage atenția că acest caz

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid., f. 27.

⁴² Ibid., f. 28.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid., f. 21v.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid., f. 29.

⁴⁷ Ibid., f. 31.

poate să aibă rădăcini adânci și ramificate, care reclamă o acțiune prudentă. Astfel, rezultate ar putea să apară numai pe termen lung. De asemenea, consideră necesară consultarea actelor „procesului schismatic”, în contextul căruia comandamentul din Seini a cercetat domiciliul călugărului. Judecătorul considera că, pentru bunul mers al anchetei, trebuie să afle motivele care au stat la baza autorizării unei astfel de cercetări, precum și rezultatele demersului. Solicitase deja o aprobare de la Procuratură, însă cere și intervenția Tribunalului Militar, pentru a grăbi lucrurile. Cere, de asemenea, o hotărâre militară, ca, în cazul în care se consideră necesar, să se efectueze încă o cercetare de domiciliu pe moșiile lui Pásztor⁴⁸.

Pe urmă, judecătorul a încercat să dea de urmele soldatului Timina și, concomitent, să adune martori cu care să dovedească acuzația de spionaj. Ia legătura, în acest sens, cu prim-pretorul plășii Monor, căruia îi scrie în 29 septembrie și îi cere să o interogheze pe o anume Lajosné Várady, stabilită în Monor, însă originară din localitatea Vama⁴⁹. Din documente reiese că această persoană ar fi purtat în prealabil o discuție cu judecătorul și cu prim-pretorul Péchy în gara din Satu Mare, povestindu-le că în unele cercuri se vorbește deschis despre statutul de spion al călugărului. Din scrisoare nu reiese data exactă la care s-a purtat discuția, însă se pare că ea a avut loc după momentul declanșării procesului, căci judecătorul cere detalii și despre domiciliul unui anumit fierar, despre care, ulterior, vom afla că e Timina. În 9 octombrie, judecătorul primește o scrisoare din partea acestei doamne. Ea se dezice de cele afirmate, căci nu are niciun fel de dovadă cu care ar putea să își întărească vorbele. Precizează că cele povestite erau simple zvonuri⁵⁰. Ba mai mult, adaugă că în cele patru sau cinci ocazii în care a interacționat cu călugărul, acesta nu a lăsat motive de bănuială, fiind tot timpul o gazdă primitoare.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid., f. 31v.

⁵⁰ Ibid., f. 33.

Scoate în evidență și aura misterioasă care planează în jurul acestui om, reputația de clarvăzător de care se bucură în rândul poporului și relatează că, având în vedere aceste considerente, a crezut că preoții l-au denunțat și de aceea au cercetat jandarmii moșia lui în urmă cu câțiva ani. A auzit însă de la câțiva muncitori că Pásztory a fost investigat în contextul „procesului schismatic”, sub acuzația de spion; acest eveniment l-a relatat celor doi domni în gara din Satu Mare. Mai adaugă că tot atunci s-a zvonit că, în urma acuzațiilor, călugărul a băut otravă și a murit. Femeia încheie prin a afirma că dacă aceste vorbe ar fi avut temei, nu ar fi așteptat să fie abordată de judecător, ci l-ar fi denunțat chiar ea pe monah, căci se consideră un cetățean responsabil⁵¹. În ceea ce-l privește pe fierar, declară că o cunoștință de-a ei, Pintyéné (în traducere nevasta lui Pinte), este prietenă cu nevasta acestui domn. Știe despre el că a suferit un accident, în urma căruia a rămas fără câteva degete, motiv pentru care primește pensie de la Comisia de Muncă. Datorită acestui fapt, adaugă femeia, este surprinzător că a rămas în serviciul armatei. Mai adaugă că acesta se numește Timina și că se zvonește despre el că ar fi spion maghiar și că ar fi demascat doi spioni în Satu Mare, care erau travestiți în haine femeiești. În încheiere, îl roagă să o interogheze pe această Pintyéné, dacă dorește mai multe informații⁵².

În 29 septembrie, Kállay trimite o scrisoare poliției statale, căreia îi solicită interogarea scriitorului Viktor Aradi. Acesta, în numărul 26 din anul 1913 al revistei *Huszadik Század*, a scris un articol despre activitatea călugărului, în care l-a atacat foarte dur⁵³. Judecătorul a dorit prin acest demers să afle sursele pe baza cărora s-a scris articolul, pentru a le procura și

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid. Articolele lui Aradi despre Pásztory: Aradi Viktor, "A milliomossá lett "csodatevő" barát", *Szabadgondolat*, 1913, 300; Aradi Viktor, "Tanulmányok a nemzetiségi kérdés köréből. (A ruthén skizma - Pásztory Árkád - A hajdudorogi püspökség)", *Huszadik Század*, 1913, 263-276; Viktor Aradi, "Nemzetiségi fejlemények, Máramorosi képek", *Huszadik Század*, 1914, 78-85.

pentru a fi utilizate și în procesul de față. Instituția din Budapesta se conformează cerinței și îl interoghează pe Aradi în 14 octombrie 1914⁵⁴. Din declarația acestuia reiese că documentele pe care le-a consultat se află la Ungvár, ele relatând ancheta disciplinară pe care episcopul de Mukacevo a deschis-o împotriva călugărului în anul 1901⁵⁵. În ceea ce privește numele informatorilor scriitorului, acesta nu a dorit să le facă publice, din motive de confidențialitate⁵⁶.

În timp ce judecătorul de pretură a început investigația pe cont propriu, prim-pretorul Péchy a trimis din nou o telegramă ministerului de interne, în 4 octombrie, prin care i-a adus la cunoștință faptul că Tribunalul Militar a decis ca Pretura din Orașu Nou să continue ancheta. A solicitat, totodată, doi detectivi pentru a ajuta în cercetarea cazului⁵⁷. Acesta este momentul când, de la Budapesta, este trimis în Țara Oașului detectivul Ede Sperling⁵⁸.

Un document foarte valoros este jurnalul de activități al detectivului, din care putem afla, pas cu pas, cum s-au desfășurat evenimentele. Astfel, vedem că a ajuns în Orașu Nou la 6 octombrie. În lipsa pretorului, a primit actele cazului de la funcționarul Latkóczky, după care a început să studieze dosarul și să ia notițe⁵⁹. După sosirea pretorului, cei doi au plecat la Satu Mare, în încercarea de a da de urmele soldatului Timina. La 8 octombrie, detectivul a trimis telegrame tuturor celor 12 oficii de soldați, în aceeași tentativă de a-l găsi pe Timina. Tot atunci s-a deplasat, în vederea strângerii de informații, în localitățile Vama (unde a discutat cu notarul), Valea Măriei și Tur. În 9 octombrie a mers la Băile Puturoasa, pentru a se interesa de

⁵⁴ Ibid., f. 35.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid., f. 23.

⁵⁸ Ibid., f. 24v.

⁵⁹ Ibid., f. 51.

situația canonicului de Gherla Petru Fabian. De aici a plecat la Racșa, pentru a urmări o altă problemă: demascarea unor posibile mișcări naționaliste românești. În 10 octombrie, pentru a se interesa de ambele probleme (cazul Pásztor și mișcările naționaliste), detectivul s-a deplasat în localitățile Prilog, Remetea, Boinești, Târșolt, Cămărzana, Lechința și Călinești. În ziua următoare, pentru a cerceta cazul Pásztor, a mers la Livada și Ioșib. În 12 octombrie a plecat din nou la Vama și Tur, iar a doua zi s-a urcat la mănăstirea Bixadului, prilej cu care a fost interogată egumenul Augustin Maxim. Tot în Bixad s-au luat declarațiile subsemnaților Teller Ferenc, directorul băilor de acolo, și Ármin Jónás, comerciant. În 14 octombrie a mers iarăși la Tur, pe urmă în Toagul lui Pásztor și la Valea Măriei, de data aceasta pentru a culege informații în legătură cu preotul și păstorul din declarația lui Timina. În ziua următoare, alături de judecătorul Kállay, a făcut bilanțul cercetării, după care cei doi au călătorit la Kosice pentru a se vedea cu procurorul militar⁶⁰. Întâlnirea lor a avut loc la 17 octombrie. Dacă vom compara acest jurnal cu registrul de activități al lui István Fejes, avocatul călugărului, vom observa că, în aceeași zi, și el s-a aflat la Kosice pentru o discuție cu procurorul⁶¹. Cu acel prilej, cei doi – judecătorul și detectivul – s-au întâlnit pentru prima oară cu Timina János. După ce s-a depus cererea de eliberare a acestuia toți trei s-au întors la Orașu Nou. În 19 octombrie a avut loc reinterogarea lui Timina, după care s-a mers la Vama pentru interogarea lui Lajos Matusz și Péterné Pásztor⁶². La 20 octombrie a avut loc la Orașu Nou interogarea lui Miklós R Nagy⁶³. Pe urmă, împreună cu Kállay detectivul a plecat iar la Vama, pentru a-l interoga pe Mathesz Andor, în prezența notarilor Lukátsy și Matusz. În data de 21, împreună cu Kállay a plecat la Satu Mare, pentru a fi interogată

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ GKPL-I-1-a-1919-906.

⁶² Ibid., f. 51.

⁶³ Ibid., f. 63.

Komlósyné. În aceeași zi au plecat la Sighetul Marmăției, iar pe data de 23 au ajuns la Hust. În ziua de 24 l-au interogat pe Clemente Gavriș, după care s-au întors la Orașu Nou. În 26 pleacă iar la Vama pentru a-l interoga pe Mathesz, după care, împreună cu Timina, întreprind investigații în Tur. În 27 merge la unitățile poștale din Bixad, Negrești Oaș și Vama pentru a se interesa de coletele primite de Pásztor. În sfârșit, în data de 28 întocmește raportul final, predat personal pretorului Péchy, după care se reîntoarce la Budapesta⁶⁴.

Așadar, din acest document reiese că detectivul a anchetat cazul timp de 23 de zile, perioadă în care s-a deplasat în diverse localități, a verificat toate sursele și pistele ivite și a trimis rapoarte periodice la Budapesta.

Primul raport sosește la 9 octombrie, prin scrisoarea confidențială 5847/914⁶⁵. Detectivul anunță că a ajuns la Orașu Nou și, după întâlnirea cu Péchy, și-a fixat sarcinile pe baza cărora și-a început activitatea. Înainte de toate, trebuia găsit soldatul Timina și reinterogat, pentru a se vedea dacă poate oferi informații noi întrucât cele furnizate de el Tribunalului Militar nu fuseseră dovedite. Detectivul îl privește cu suspiciune pe soldat, despre care s-a interesat în zonă și a descoperit că este dependent de alcool și de jocuri de noroc. A aflat și că, la un moment dat, Timina i-a solicitat lui Pásztor un ajutor financiar, însă a fost refuzat. Sperling nu exclude ca acest antecedent să stea la baza denunțului, hrănind o dorință de răzbunare. Conchide că Pásztor apare, deocamdată, ca un cetățean respectat, fiind nevoie de continuarea cercetării, pentru strângerea de probe concludente. Între timp, încearcă să dea de urmele lui Timina, aflat într-o locație necunoscută⁶⁶.

Al doilea raport este trimis în 19 octombrie și prezintă informațiile dobândite în urma reinterogării soldatului Timina. Acesta a declarat că își

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid., f. 116.

⁶⁶ Ibid.

susține afirmațiile făcute anterior, oferind detalii despre împrejurările în care a avut loc întâmplarea. La 6-7 zile după înregimentare, a primit o săptămână de permisie și se afla la Vama. A plecat de acolo la Valea Măriei, iar în pădurea din hotarul Turului s-a petrecut evenimentul relatat Tribunalului Militar. Pretinde din nou că ar putea recunoaște cele două personaje (pe preot și pe păstor) dacă le-ar reîntâlni. Precizează că, după ce s-a despărțit de păstor, preotul cu pricina a plecat către Toagul lui Pásztor. Timina îl readuce în discuție pe Ortinszky, pe care îl numește episcop schismatic din America. În ceea ce privește relația acestuia cu Pásztor, spune că se pot afla mai multe detalii de la preotul Ákos Kaminszky, care a slujit în America; după ce a revenit de acolo, acesta a slujit la mănăstirea Bixadului. Aduce în discuție și o convorbire surprinsă între Árkád Pásztor și Clemente Gavriș, la acel moment egumenul mănăstirii Hust, cu prilejul căreia ultimul i-ar fi spus lui Pásztor: *Nu vă fie frică părinte, dumneavoastră aveți lacătul, iar eu am cheia*. Din acest dialog, despre care nu oferă alte detalii, Timina deduce că egumenul ar putea deține informații folositoare înaintării procesului.⁶⁷

Cel de-al treilea raport e din 26 octombrie 1914. Detectivul Sperling anunță finalizarea iminentă a anchetei. Raportează că ea nu a condus la un rezultat incriminator. Ca atare, pretorul Péchy dorește să continue cercetarea. Are în vedere actele „procesului schismatic” și pe acelea ale procesului disciplinar intentat de Episcopia de Mukacevo (demers cu care a fost însărcinat Szabolcs Kállay). Detectivul l-a informat, totuși, pe pretor că „procesul schismatic” e deja închis și că în acele acte nu există dovezi așteptate; continuându-se pe acea pistă s-ar pierde timp și bani și nu ar apărea noi rezultate. Pretorul nu a ascultat, însă. Asta îl face pe detectiv să presupună că ancheta împotriva călugărului este, de fapt, o răzbunare personală. Mai

⁶⁷ Ibid., f. 37.

multe explicații ar dori să ofere verbal la Budapesta. Întreabă, în încheiere, dacă ministerul dorește ca el să-și continue cercetarea⁶⁸.

Pe 28 octombrie detectivul Sperling întocmește, în două exemplare, raportul final: unul pentru pretorul Péchy, celălalt pentru ministrul de interne (expediat prin scrisoarea confidențială 5847/1914 Vc). Acest ultim raport este mai complex decât precedentele. Sintetizează în câteva fraze declarațiile martorilor, rezultatele obținute în urma anchetei, impresiile personale ale detectivului, precum și argumentele ce-l fac să considere cazul închis. Actul începe cu relatarea câtorva curiozități descoperite în timpul anchetei, cum ar fi aceea că pe turnul mănăstirii Bixad se găsește o cruce schismatică cu trei brațe, a cărei utilizare, din câte știe el, este interzisă pe teritoriul Ungariei, deoarece este simbol rusesc. Din conversația purtată cu egumenul Maxim a aflat că acea cruce a fost pusă în perioada în care Pásztor administrea lăcașul, cu ocazia renovării mănăstirii. Spusele egumenului Maxim au fost întărite de Clemente Gavriș, egumenul mănăstirii Hust, care își amintește că și cărțile de rugăciune erau ediții rusești, cu Crucea Sfântului Andrei pe copertă și cu egida Sfântului Sinod Rusesc pe prima pagină. În timpul vizitei la Toag, detectivul a remarcat că János Pásztor, secretarul și nepotul călugărului purta tot timpul haine preotești, mai mult, chiar efectua servicii preotești în biserică, el nefiind hirotonit.

Raportul detectivului prezintă apoi rezultatele obținute în timpul audierilor privind acuzația de spionaj. Începe cu declarația văduvei Péterné Pásztor, mama lui Timina, a cărei interogare a fost solicitată chiar de către soldat (pentru confirmarea celor spuse de el în legătură cu episcopul din America și cu relațiile călugărului în Rusia). Văduva confirmă că soțul ei a fost fratele lui Pásztor. Despre acesta din urmă afirmă că a intrat de copil în slujba ordinului, unde, prin sânguință și istețime, s-a făcut remarcat; într-un

⁶⁸ Ibid., f. 56.

final a fost uns călugăr. Văduva susține că Pásztor a profitat de faptul că pelerinii au inimă bună, strângând o avere. Bani adunați astfel obișnuia să îi dea împrumut cu dobândă. În urma unor plângeri a ajuns subiectul unei anchete interne, soldată cu excomunicarea sa. După aceasta s-a retras pe moșia din Tur, unde a putut să stea cu aprobare de la papa. Aici a construit o biserică, sfințită în 1913 de episcopul Miklóssy. Egumenul Maxim întărește aceste afirmații. Spune, în plus, că ordinul este în proces cu Pásztor pentru averea strânsă în perioada cât a fost călugăr. Procesul nu decurgea însă conform așteptărilor, căci Pásztor își donase averea de 4 milioane de coroane episcopiei de Hajdudorogh. Tot de la egumenul Maxim știe detectivul că marea majoritate a credincioșilor lui Pásztor sunt din comitatele Borsod, Zemplén, Abauj, Torna, Maramureș, Bereg și Ugocea. Aceștia îl vizitau anual ca pelerini, aducând acolo o cantitate considerabilă de alimente. Pásztor are, totodată, în fiecare regiune câte o femeie care adună de la credincioși între 2 și 5 coroane pe an; rezulta de aici o sumă imensă. Toate acestea reprezentau donații benevole, făcute din dragoste pentru călugăr. Maxim mai spune că, pentru renovarea mănăstirii, Pásztor nu a cheltuit nici măcar un *filler*. Materialele de construcție le-au donat pelerinii, din rândul cărora proveneau și meșterii (pietrari, dulgheri etc.). În opinia egumenului de la Bixad, toată activitatea celui cercetat se desfășura în mare secret. Pásztor nu putea fi însă bănuit de spionaj, dând dimpotrivă, adeseori, dovezi de bun patriot. Și egumenul de la Hust, Clemente Gavriș, considera că e vorba de un om misterios, secretos, asupra căruia nu planaseră, totuși, niciodată suspiciuni de spionaj.

Un alt personaj interogat, András Matesz – student la drept, fost secretar al lui Pásztor și, pe atunci, notar în Vama – a declarat că l-a slujit pe călugăr vreme de doi ani. Sarcinile sale au fost generale, banale, deoarece de cele confidentiale se ocupa însuși călugărul sau János Pásztor. Pe durata

șederii sale acolo nu a sesizat nimic în măsură să susțină acuzația de spionaj. Matesz relevă și că Pásztor are mulți credincioși plecați în America, de la care primește sume mari de bani. Călugărul nu ține însă niciun fel de evidență, așa încât nici el nu mai știe cât a primit și de la cine. Conform notarului, aceasta este principala sursă a averii călugărului. Matesz crede că, din pricina lipsei unei evidențe a banilor, călugărul a ajuns să prevadă mari neînțelegeri în legătură cu moșia, după moartea sa. A hotărât, de aceea, să o lase prin testament episcopului Miklossy. Pásztor primea sume importante și de la pelerini, care îi asigurau traiul liniștit. Despre moșie notarul spune că, deși era foarte mare, din veniturile ei nu puteau fi acoperite cheltuielile necesare întreținerii acesteia. Precizează și că sftenicul cel mai apropiat al călugărului este János Pásztor, dar în treburile foarte confidentiale nici măcar el nu e implicat. Despre comunitatea din Toag susține că, la venire, membrii acesteia au donat între 5.000 și 20.000 de coroane pentru a putea trăi acolo, o sumă, de asemenea, foarte mare.

În continuare, detectivul descrie „cazul Miklós R. Nagy”. Locuitor în Seini, acesta a inițiat pe propria cheltuială o campanie de strângere de date împotriva călugărului. Unul dintre cei abordați a fost Matesz, asigurat, printr-o declarație întocmită în prezența a 3 oameni cu avere din Seini, că va primi 10.000 de coroane în schimbul unei mărturii capabile să dovedească acuzația de spionaj. Notarul a respins propunerea, spunând că nu posedă astfel de date. R. Nagy îl acuza pe Pásztor de vrăjitorie, chiromanție, crimă, incendieri, falsificare de bani și spionaj, fără să poată proba învinuirile. În consecință, detectivul a ajuns să considere veridice informațiile adunate în timpul anchetei, care susțin că omul din Seini era mânat de interese personale, de gândul timorării lui Pásztor în vederea obținerii unor foloase materiale.

Nici cercetarea efectuată la oficiile poștale nu a scos la iveală ceva suspect. Declarațiile interogaților László Lukácsy, notarul din Vama, Zoltán Ferenczi, ajutor de notar, Sándor Nagy, notar din Bixad, Ferencz Teller, directorul băilor din Bixad, au învederat la unison că, în pofida caracterului secretos al călugărului, nu existau dovezi privind implicarea sa în activități de spionaj.

Acuzațiile soldatului Timina au rămas și ele suspendate, nefiind confirmate de vreun alt martor. Prindea mai degrabă contur convingerea că nu se putea pune preț pe dezvăluirile unui personaj indolent, alcoolic și agresiv cu propria familie. Era lipsit de substanță și „cazul canonicul Fabian” clasat, deoarece Timina n-a putut dovedi că s-a aflat în acea perioadă la Băile Puturoasa. N-a fost demonstrată nici prezența acolo a unor preoți vorbitori de română, limbă pe care Timina nu o stăpânea corespunzător.

La final, detectivul mărturisește deschis că s-a străduit să dovedească vinovăția călugărului. Neputând să o facă, din lipsa probelor, închide cazul și se retrage.⁶⁹

Povestea noastră, derulată într-o atmosferă încărcată de suspiciune, resentimente, prejudecăți și frici potențate de război, nu se termină însă aici. La 15 decembrie 1914, soldatul István Szarvas a semnalat într-un denunț că în localitățile Déter și Gesztete din comitatul Gömör există grupări panslaviste care așteaptă invadarea zonei de către ruși. El susținea că acestea organizau adunări secrete, în care se puneau la cale modalități de sprijinire a Rusiei. Aceste adunări, mai spune soldatul, se țineau la Bixad, în casa lui Árkád Pásztory⁷⁰. Pentru călugăr, greul de abia acum începea.

⁶⁹ Ibid., f. 65

⁷⁰ Ibid., f. 75.